

Олександр ТЕЛЕТОВ,
д-р екон. наук, професор, професор кафедри публічного управління і адміністрування
Сумський національний аграрний університет, Україна,
ORCID 0000-0001-9977-2294
teletovas@gmail.com

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті йдеться про зміни, які зазнала наукова й освітня діяльність в Україні протягом останніх тридцяти років. Вказано на вади, які останнім часом з'явилися при захисті окремих дисертацій, оприлюднення результатів наукових досліджень та у процесі підготовки керівників для всіх галузей у вищих навчальних закладах. Підтверджено, що збільшення інвестицій в наукові дослідження й освітню діяльність дозволять забезпечити науковців та освітян необхідними ресурсами.

Ключові слова: наука, освіта, розвиток науково-освітньої діяльності, менеджмент освіти і науки, штучний інтелект в освіті.

Актуальність зумовлена необхідністю зрозуміти, в якому стані на сьогодні знаходиться наука й освіта в Україні, яким має бути сучасний шлях їх розвитку та які зміни необхідно для цього провести.

Постановка завдання полягає в з'ясуванні в чому полягають виклики до управління сучасними наукою та освітою, його відмінність від управління в інших сферах діяльності людини, якими мають бути характеристики викладачів й параметри менеджменту наукової та освітньої діяльності, що для цього потрібно вдосконалити в процесі роботи викладачів і вчителів та навчання школярів й студентів.

Результати дослідження.

Останні події в світі та в Україні сприяли тому, що сфера науки й освіти за останні три десятиріччя зазнала більше позитивних змін ніж такі сфери, як більшість галузей промисловості, охорона довкілля, медицина тощо. Але створюється враження, що не все складається так, як хотілося б. У [1, с. 120] зазначено, що «з 2014 року ситуація різко змінилася. Черета міністрів, орієнтованих лише на західні методи, повністю почала відмітати багатодесятирічний досвід української вищої школи. Недолуга контрактна система, різноманітні додатково створені перевіряючі структури, гонитва за іноземними публікаціями, значною мірою упереджена оцінка викладачів студентами нервує вчених-викладачів, схиляє їх до дрібнотем'я, змушує будь-що сподобатися студентам тощо. Все більше і більше суспільству нав'язується думка, що в Україні забагато закладів вищої освіти (ЗВО) й потрібно їх поєднати та зробити такими, як у Великій Британії, Сполучених Штатах, Франції, Німеччині тощо, і досить усього 40-50 на країну. Тобто, в невеличких та середніх обласних центрах потрібно залишити по одному ЗВО, у містах мільйонниках – по 3-5, у столиці – до десятка, а в районних центрах взагалі ліквідувати».

Наукові конференції значно втратили свою першочергову мету. Останнім часом загальне число конференцій значно збільшилося. Це, певною мірою відбулося через всесвітню пандемію COVID-19 (2020–2022 рр.) та військові дії, які ведуться з 24 лютого 2022 року. Конференції здебільшого безкоштовні, бо організатор не несе витрат на організацію, розміщення учасників, харчування, відвідування екскурсій, друкування програм, тез, підсумкових статей (раніше, як правило, перерахованих учасниками грошей не вистачало й навчальний заклад відшкодовував значну суму). Тепер витрат, окрім додаткової роботи професорсько-викладацького та допоміжного персоналу, практично немає й кількість учасників кожної конференції все зростає (наприклад, *є випадки шістдесятисторінкової програми конференції*). На online-сеансах не дуже задаються запитання, але головним є те, що немає живого спілкування між колегами, колегами та студентами, студентами між собою, що за багатьма попередніми відгуками дає не менше, ніж сама конференція. Паперовий варіант тез практично не друкується, а кількість

журналів обмежена та й дорога, тому мало хто знайомиться з усіма матеріалами. Отже кількість не переходить у якість. Врешті решт все-таки є надія, що це явище тимчасове.

Не переходить у якість й бурхливе **зростання кількості кандидатських (Ph.D.) та докторських дисертацій**. Середній вік молодих вчених зі ступенями значно зменшується. І якщо 15–30 років тому підготовка кандидатської дисертації у середньому сягала 7 років після закінчення вузу, а докторської – 15 після захисту кандидатської, то зараз набагато менше. Отже, загальний рівень дисертаційних досліджень падає. Навпаки, кількість аспірантів останнім часом зростала, що справедливо підтримувалося всією науковою спільнотою. Але досвід свідчить, що чим більше набирається аспірантів, тим менша їх кількість у подальшому захищає дисертацію. Нами проаналізовано набір і подальший захист аспірантів на одній із відомих в Україні кафедр одного з провідних ЗВО. При наборі 4 чоловік, захистилося троє, при наборі семи – четверо, при наборі десяти – п'ятеро. Окрім цього відбувся наявний перекид у тематиці дисертацій. Явно поменшало дисертацій з фундаментальних (математика, фізика, хімія, біологія) та технічних наук у бік гуманітарних. І якщо у 90-ті роки минулого століття розширення кількості гуманітарних спеціальностей було цілком зрозумілим, то зараз їх кількість надмірна, присутне дрібнотем'я та т. ін. Зрозуміло, що це питання досить делікатне, бо воно підсилюється значним переходом фахівців з фундаментальних та технічних наук до занять у гуманітарній сфері, що є цілком природним. Наприклад, *інженер-конструктор з тієї чи іншої професійної кваліфікації нерідко у подальшому обирає гуманітарний напрямок діяльності: філософію, соціологію, політику, журналістику тощо, і, здебільшого, досить успішно. Зворотні випадки, якщо і існують, то їх незрівнянно менше.*

Підготовка сучасних керівників. Потрібно зауважити, що в минулому підготовка управлінців була дещо іншою. Керівниками підприємств ставали інженери за профільними спеціальностями, головними лікарями – лікарі, директорами шкіл – шкільні вчителі та т. ін. Іноді майбутні керівники протягом півроку-року одержували управлінську (другу) освіту, але, як правило, і цього не було. За останні десятиріччя відкрилися нові спеціальності з менеджменту, публічного управління, державного управління, за якими здійснюється підготовка кадрів як для бізнесу й бюджетних установ, так і для керівництва знов створеними громадами та державним сектором. Тобто, новим викликом для ЗВО є необхідність досягти певного балансу та оптимального поєднання у підготовці менеджерів з підготовкою профільних фахівців підприємств, компаній, установ.

Спрощення останнього часу із призначенням на керівні посади в освіті не призводять до бажаного результату. Замість критикованої системи підготовки та формування керівних кадрів, ми одержали ніяку. Немає ніякого виправдання, коли на керівні посади в освіті призначаються особи відповідно до тих чи інших перемігших у країні політичних сил, а не кваліфікації, досвіду тощо. Досвід має зумовлюватися або за наукові досягнення та просування за посадами в науковій діяльності (доктор наук, професор, ректор ЗВО, директор академічного інституту), шкільній діяльності (вчитель школи, директор середнього навчального закладу, керівник обласного департаменту освіти та науки), чиновницькій від освіти (рівень громади, району, міста, області) діяльності та ін.

Важливо, щоб у нижній ланці навчального закладу (школа, кафедра) були люди різного віку (молоді, зрілі, пенсіонери), інакше переривається спадковість. Шкільний та кафедральні колективи ближчі до театральної трупи, ніж до спортивної команди чи ради старійшин). Чи є добром, коли прогресивний завідувач кафедри, який посідав цю посаду протягом десяти років, має її полишити, хоч в нього ще багато і творчих, і фізичних сил? Для того, щоб така особа залишилася на посаді, ректорати та деканати змушені порушувати, якщо і не закон, то принаймні ті чи інші етичні норми.

Отже, узагальнюючи наведене у [2, с. 19–20], сформуємо основні необхідні викладачам вищої школи **характеристики для підготовки ТОП-менеджерів**: знати українські реалії; мати досвід роботи в реальному секторі економіки; розуміти менталітет слухачів (студентів) й мати з ними постійний зворотній зв'язок; добре орієнтуватися в місії,

цілях, проблемах та завданнях діяльності тих чи інших підприємств, компаній, установ, особливостях їх корпоративної культури; сміливо застосовувати сучасні методи навчання.

Розвиток останніх тенденцій **використання штучного інтелекту в науково-освітній діяльності** визначається **глобалізацією** – зростанням співпраці між науковцями й освітянами з різних країн, **інформатизацією** – новими інформаційними технологіями, які роблять освіту доступнішою та гнучкішою, **персоналізацією** – врахуванням індивідуальних особливостей та потреб кожного учня чи студента, **інтеграцією** – співпрацею науковців з різних навчальних дисциплін та збільшенням міждисциплінарних наукових досліджень. Розвиток зазначених тенденцій може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Так, зростання доступності вищої освіти призводить до зниження її якості, а міжнародні контакти призводять до переїзду найталановитіших молодих вчених до інших країн. Крім того, штучний інтелект з одного боку допомагає, з іншого певною мірою позбавляє можливості творчості молодих науковців.

Що ж стосується фінансування науки та освіти, то погоджуючись із доктором економічних наук, підприємцем А. О. Длігачем [2, с. 23] для інноваційного шляху розвитку України потрібне фінансування не тільки через Академію наук та вищі навчальні заклади, а через фонди та конкретні проекти. Окрім цього, держава має стимулювати абітурієнтів йти для продовження навчання в математику, фізику, хімію, біологію, техніку, бо з них у подальшому ми зможемо одержати тих чи інших гуманітаріїв, а навпаки, навряд чи.

Висновки. Показано, що за останні десятиріччя сфера науки й освіти України зазнала значних змін. З'ясовано, що необхідно скрупульозніше підходити як до захисту дисертацій у гуманітарній сфері, так і до підготовки керівників для усіх галузей у вищих навчальних закладах. Необхідно знайти зручніше та ефективніше оприлюднення результатів наукових досліджень у відповідних паперових та електронних виданнях. Підтверджено, що важливо підтримувати позитивні наслідки застосування штучного інтелекту й нівелювати негативні. Збільшення інвестицій в наукові дослідження й освітню діяльність дозволять забезпечити науковців та освітян необхідним фінансуванням для своєї роботи.

Список використаних джерел

1. Телетов О.С. Розвиток старопромислових регіонів та об'єднаних територіальних громад. *Сталий розвиток старопромислових регіонів України: інноваційний вимір* : колективна монографія / за ред. д.е.н. Омеляненка В. А Суми : Триторія, 2021. С. 98–143.
2. Телетов О. С. Стратегічні аспекти відновлення України. *Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів : інноваційний вимір* : колективна монографія / за ред. д.е.н. В. А. Омеляненка. Суми : Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. 2022. С. 13–47.

Oleksandr TELETOV,
Doctor of Economics Professor,
Department of Public Management and Administration
Sumy National Agrarian University, Ukraine,

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ACTIVITIES

Abstract. The article talks about the changes that have been recognized by scientific and public relations activities in Ukraine over the past thirty years. It is indicated on the basis that the remaining hours appeared during the disappearance of several dissertations, the publication of the results of scientific research and the process of preparing ceramics for all projects in the most initial deposits. It is confirmed that increased investment in scientific research and development activities will ensure that scientists and scholars have the necessary resources.

Key words: science, lighting, development of scientific and educational activities, management of lighting and science, individual intelligence in lighting.